

DOI: <https://doi.org/10.32782/2521-666X/2022-79-20>
УДК 332.3/.5:349.414]:001.82](477)(045)

Лазарєва О.В.

доктор економічних наук, професор,
професор кафедри управління земельними ресурсами,
Чорноморський національний університет
імені Петра Могили

Горгоц А.О.

магістр,
Чорноморський національний університет
імені Петра Могили

Гориславська В.В.

магістр,
Чорноморський національний університет
імені Петра Могили

Lazarieva Olena, Gorgots Alina, Horyslavska Victoria
Petro Mohyla Black Sea National University

СТРУКТУРНІ КОМПОНЕНТИ ВІДНОВЛЕННЯ СИСТЕМИ ЗЕМЛЕКОРИСТУВАННЯ В УКРАЇНІ

STRUCTURAL COMPONENTS OF RESTORATION OF THE LAND USE SYSTEM IN UKRAINE

В статті обґрунтовано рішення, що спрямовані на відновлення землекористування, а також висвітлено завдання, що стоять перед економікою задля відновлення системи землекористування. Проведений аналіз структурних компонентів, які направлені на відновлення землекористування. Встановлено, що на практиці ключовими рішеннями мають бути такі як забезпечення продовольчої безпеки, диверсифікація виробництва, розвиток сільських територій, наявність кваліфікованого кадрового потенціалу, активна співпраця зі стейкхолдерами, інноваційні рішення. Зазначені рішення мають діяти на основі емерджентного зв'язку задля відбудови українського простору поки що хоча б до рівня довоєнного часу. Практична реалізація ключових рішень має спиратися на дотримання завдань, які сприятимуть формуванню стратегічних планів відновлення українського простору в цілому, а також системи землекористування зокрема. Виконання проаналізованих завдань слугуватиме як передумовою, так і запорукою забезпечення стабільного економічного зростання еколого-економічного простору, що сприятиме поступовому якісному і кількісному прориву національної економіки.

Ключові слова: відновлення землекористування, законодавча база, воєнний стан, антикризові заходи, землевпорядні рішення, структурні компоненти, стратегічні плани.

The article substantiates the decisions aimed at restoring land use, and also highlights the tasks facing the economy in order to restore the land use system in the conditions of modern realities. The following methods formed the theoretical and methodological basis of the conducted research: the method of generalization (to justify the problems that have developed in land use in the current conditions), the method of analysis and synthesis (when studying the regulatory and legal acts that are currently adopted with the aim of improving the situation in land use), the method of deduction (for the formation of recommendations regarding management decisions that should be implemented to restore the land use system in Ukraine), scientific generalization (for the generalization of the results of the conducted research). An analysis of structural components aimed at restoring land use in Ukraine has been carried out. It has been established that in practice, in today's conditions, the main key solutions should be such as ensuring food security, diversification of production, development of rural areas, availability of qualified personnel, active cooperation with stakeholders, innovative solutions. The specified decisions should act on the basis of an emergent connection in order to rebuild the Ukrainian space for the time being at least to the pre-war level. The opinion is expressed that

the practical implementation of key decisions should depend on compliance with such tasks as diversification of production, improvement of the national economy, cooperation of international organizations and national institutions, combination of long-term goals with short-term priorities, promotion of the restoration of scientific, investment and production activities, integration of donor funding projects and budget initiatives, combination of joint efforts, both budgetary and financial, economic, foreign economic, restoration of lost production and resource potential, provision of favorable conditions for implementation or restoration of economic activity, introduction of the latest technologies, minimization of military and political risks for investors.

Key words: *restoration of land use, legislative framework, martial law, anti-crisis measures, land management decisions, structural components, strategic plans.*

Постановка проблеми. В сучасних умовах функціонування економічної системи сума втрат, які нанесені сільськогосподарській галузі в Україні, за підрахунками Центру досліджень продовольства та землекористування KSE Institute спільно з Міністерством аграрної політики та продовольства України, становить 4,29 млрд доларів [1]. Втрати від забруднення мінами та нерозірваними боєприпасами, від прямого фізичного пошкодження складають 2,1 млрд доларів [2].

Такі наслідки негативно впливають не тільки можливість вільного експорту продукції, а й створюють загрозу продовольчій безпеці людей багатьох країн світу. Вони також впливають і на здоров'я людини, спричиняють втрату добробуту населення, завдають непоправну шкоду довкіллю. Тому в цих умовах необхідним є обґрунтування основних завдань та пріоритетів, що спрямовані на відновлення землекористування в умовах, що склались.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В літературі сьогодні зустрічаються публікації, в яких розкриваються пріоритети післявоєнної відбудови економічного простору. Це зокрема аналітичні записки [3], в яких вказуються законодавчі основи післявоєнної відбудови економічного простору з урахуванням принципів збалансованого використання ресурсів. Проте, що стосується наукових праць, в яких би було розкрито питання, що стосуються відновлення системи землекористування в нашій державі, то вони відсутні. В публікаціях провідних вітчизняних вчених окреслено засади розвитку землекористування без врахування компонентів, що спрямовані на післявоєнну відбудову економічного простору в нашій державі. Так, Третяк А.М. та Третяк В.М. [4, с. 4] розкривають теоретичні засади формування та регулювання системи землекористування. Дорош Й.М., Мартин А.Г. та Новаковська І.О. [5, с. 67] розглядають пріоритетні завдання землевпорядної науки на

різних етапах розвитку, а також завдання її на середньострокову перспективу. Р.М. Ступень [6, с. 102] аналізує питання, що стосуються вивчення стану справ та проблем трансформації відносин власності у сільськогосподарському землекористування. В.Я. Месель-Веселяк [7, с. 60] розкриває основні етапи здійснення аграрної реформи в Україні, її наукове та правове забезпечення. Та незважаючи на вагомі теоретичні напрацювання провідних вчених щодо проблем розвитку землекористування, на практиці не розкритими залишаються питання, що стосуються саме відновлення системи землекористування в Україні з урахуванням ситуації, що має місце нині. Це і зумовило вибір теми статті, її основну мету та завдання.

Постановка завдання. Метою статті є обґрунтування рішень, що спрямовані на відновлення землекористування, а також висвітлення завдань, що стоять перед економікою задля відновлення системи землекористування в умовах сучасних реалій.

Виклад основного матеріалу дослідження. В умовах сьогодення ми глибоко переконані в тому, що з метою здійснення ефективного врегулювання існуючих проблем потрібно провести ряд горизонтальних реформ, які забезпечать прозорий, відкритий, демократичний та проєвропейський напрям, що сприятиме більш швидкому втіленню у життя євроінтеграційних процесів України, сприятимуть формуванню більш модернізованих проєвропейських інституцій.

Адже в теперішніх умовах політика ведення виробництва на землі внаслідок військових дій в Україні не відповідає інтересам національної економіки, що зумовлює необхідність постійного пошуку оптимального поєднання перспективних рішень та антикризових заходів, які б відповідали інтересам, спрямованим на відновлення національної економіки.

Передусім проаналізуємо зміни, що сталися в законодавчій базі за період воєнного стану в Україні.

Прийняті на сьогоднішній день Верховною Радою України закони “Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо створення умов для забезпечення продовольчої безпеки в умовах воєнного стану” [8] та “Про внесення змін до деяких законодавчих актів України до особливостей регулювання земельних відносин в умовах воєнного стану” [9] спрощують деякі процедури у землекористуванні (зокрема оренда та суборенда), а також створюють такі переваги, як зменшення ставка орендної плати за новоукладеними договорами, автоматичне поновлення раніше укладеного договору оренди, інші податкові пільги. Всі ці законодавчі зміни передусім сприяють мінімізації загрози продовольчій безпеці нашої країни, спрощують управлінські рішення щодо ведення землекористування в умовах воєнного стану.

Верховною Радою також розглянуто проект Закону України № 7282 “Про внесення змін до деяких законів України щодо першочергових заходів реформування сфери містобудівної діяльності” [10] щодо спрощення процедур у сфері містобудівної діяльності в умовах воєнного стану. Проект цього закону забезпечує розміщення та будівництво будівель та споруд, призначених для життєзабезпечення осіб, що втратили житло під час бойових дій, розміщення виробничих потужностей тих підприємств, які були переміщені внаслідок військових дій, реалізацію заходів комплексного відновлення населених пунктів, що постраждали внаслідок війни. Значимо, що дотримання ініціатив даного законопроекту дозволить розпочати всебічне відновлення нашої країни.

Як бачимо, зміни в законодавчій базі в умовах воєнного стану спрямовані на спрощення нагальних та невідкладних потреб у сфері земельних відносин, що має суттєве значення для економіки як країни в цілому, так і аграрного сектору зокрема.

Крім того зазначимо, що сьогодні прийняті на загальнодержавному рівні деякі засади післявоєнного життя, такі як прозорість, участь громад та громадськості у прийнятті рішень, прийняття безпосередньо сталих та системних рішень, використання найкращих доступних техноло-

гій та практик, стійкий та сталий розвиток міст та регіонів, декарбонізація і децентралізація енергетики, розвиток стійких та децентралізованих агропродовольчих систем, забезпечення збереження екосистем та природного багатства України [11].

На нашу думку, зазначені аспекти слід доповнити безпосередньо землевпорядними рішеннями, що мають бути спрямовані на відновлення українського землекористування (табл. 1).

Зазначені системні рішення сприятимуть поживленню відновлення інфраструктури України, а також дозволять спростити низку процедур, які орієнтовані на забезпечення функціонування економічного простору та відновлення зруйнованої інфраструктури в нашій країні.

На нашу думку, формування стратегічних планів відновлення українського простору в цілому, а також системи землекористування зокрема, сприятимуть дотриманню ефективності їх практичної реалізації, а також своєчасному виконанню сконструйованих завдань, таких як:

- забезпечення першочерговості виконання завдань, які спрямовані на диверсифікацію економічного простору, що сприятиме оздоровленню національної економіки, а також сталості економічного розвитку задля нарощування втраченого потенціалу;

- активна взаємодія міжнародних організацій з національними інституціями, завдяки чому їх спільна взаємна співпраця дозволить призупинити економічну стагнацію, що спричинилась внаслідок військових дій;

- забезпечення органічного поєднання довгострокових стратегічних цілей з короткостроковими економічними пріоритетами, що спрямовані на відбудову української економіки та ведення стабільного землекористування зокрема;

- створення підґрунтя для сприяння науковій, інвестиційній та виробничій діяльності, спрямованій на відбудову зруйнованих потужностей, що сприятиме налагодженню взаємовідносин із владними інституціями як на місцях, так і безпосередньо з виробниками;

- сприяння інтеграції механізмів донорського фінансування проектів, що спрямовані на відбудову втрачених економічних активів, з бюджетними, що забезпечить налагодження безперебійної роботи таких економічних меха-

Рішення, що спрямовані на відновлення землекористування

Напрямки, якими слід керуватись задля відновлення землекористування	Системні рішення, що спрямовані на відбудову українського простору
Продовольча безпека	Скорочення логістичних коридорів від виробника до споживача, підтримка продовольчої системи на всіх рівнях, зменшення витрат на транспортування та зберігання продукції
Диверсифікація виробництва	Відбудова виробничих потужностей, відновлення розмаїття системи виробництва продукції, створення додаткових робочих місць для місцевих жителів, самодостатність місцевої громади
Розвиток сільських територій	Ведення власного бізнесу на селі, підвищення економічної стійкості сільських територій, розв'язання екологічних проблем сільських місцевостей, розвиток конкуренції, спрямованої на нові виклики сьогодення, покращення якості життя в сільській місцевості
Кадровий потенціал	Забезпечення науково-інформаційної підтримки українського простору, прийняття ефективних управлінських рішень, створення нових інституцій, спрямованих на модернізацію
Стейкхолдери	Забезпечення стейкхолдерів якісною аналітикою для прийняття оптимальних рішень, консультаційна підтримка, надання стейкхолдерами найпотужнішої техніки для відбудови землекористування, ведення спільних проектів відбудови громад, ведення діяльності на взаємовигідних умовах
Інновації	Спрямування ресурсів на впровадження інновацій, впровадження підходів, спрямованих на оптимізацію використання засобів виробництва, вільний доступ до цифрових рішень, гармонізація українського землекористування із землекористуванням країн європейського простору

Джерело: складено авторами

нізмів, як постачання продукції, безпосередньо її виробництво, купівля-продаж тощо;

- вдале поєднання бюджетних, фінансових, господарських та зовнішньоекономічних можливостей слугуватиме гарантією безпеки економічного простору, виходячи з наявної ситуації;

- поступове відновлення втраченого виробничо-ресурсного потенціалу, що сприятиме усуненню негативних чинників, що мають місце станом на сьогодні;

- забезпечення сприятливих умов для здійснення господарської діяльності суб'єктами господарювання на землі, що сприятиме налагодженню та відновленню безперебійної роботи еколого-економічних механізмів в системі безпечного землекористування зокрема;

- впровадження новітніх технологій, які були б орієнтовані на відновлення інституційної спроможності та втрачених виробничих потужностей, що сприятиме реальності досягнення позитивних наслідків економічної політики;

- мінімізація військово-політичних ризиків для інвесторів, що сприятиме більш швид-

кому економічному відновленню втраченого потенціалу.

Ці окреслені нами завдання представлено на рис. 1.

Дотримання всіх цих завдань сприятиме відбудові ділової активності, слугуватиме як передумовою, так і запорукою забезпечення стабільного економічного зростання еколого-економічного простору, що сприятиме поступовому якісному і кількісному прориву національної економіки.

Висновки із зазначених проблем і перспективи подальших досліджень у поданому напрямі. Проведений аналіз структурних компонентів, які направлені на відновлення землекористування в Україні, свідчить, що на практиці в умовах сьогодення основними ключовими рішеннями мають бути такі як забезпечення продовольчої безпеки, диверсифікація виробництва, розвиток сільських територій, наявність кваліфікованого кадрового потенціалу, активна співпраця зі стейкхолдерами, інноваційні рішення. Зазначені рішення мають діяти

Завдання, що сприятимуть стратегічному відновленню українського простору та землекористування зокрема	диверсифікація економічного простору	оздоровлення економіки
	взаємодія міжнародних, національних інституцій	розвиток економіки
	поєднання довго- та короткострокових планів	відбудова економіки
	наукова, виробнича, інвестиційна діяльність	відбудова потужностей
	донорське та бюджетне фінансування проектів	відновлення активів
	поєднання можливостей економічного простору	безпека економіки
	відновлення виробничо-ресурсного потенціалу	усунення негативів
	створення умов для відновлення діяльності	безперебійна робота
	впровадження новітніх технологій	відновлення потенціалу
	мінімізація військово-політичних ризиків	економічне відновлення

Рис. 1. Завдання, що сприятимуть відновленню системи вітчизняного землекористування

Джерело: сформовано авторами

на основі емерджентного зв'язку задля відбудови українського простору поки що хоча б до рівня довоєнного часу.

Практична реалізація обґрунтованих вище ключових рішень має спитатися на дотримання таких завдань, як диверсифікація виробництва, оздоровлення національної економіки, співпраця міжнародних організацій та національних інституцій, поєднання довгострокових цілей із короткостроковими пріоритетами, сприяння відновленню наукової, інвестиційної та виробничої діяльності, інтеграція проектів донорського фінансування та бюджетних ініціатив, поєднання спільних зусиль як бюджетних, так і фінансових, господарських, зовнішньоеконо-

мічних, відновлення втраченого виробничо-ресурсного потенціалу, забезпечення сприятливих умов для здійснення або ж відновлення господарської діяльності, впровадження новітніх технологій, мінімізація військово-політичних ризиків для інвесторів.

Виконання вище перелічених завдань забезпечить стале ведення сільського виробництва, а також допоможе відновити добробут населення, використовуючи інтегрований підхід до відновлення системи землекористування.

Подальші дослідження мають бути зосереджені на вивченні механізмів відновлення системи землекористування у післявоєнний час у приморських територіях Півдня України.

Список літератури:

1. Аграрії втратили за час війни \$ 4,3 млрд – KSE Агроцентр. URL: <https://landlord.ua/news/ahrarii-vtratyly-zachas-viiny-4-3-mlrd-kse-ahrotsentr/> (дата звернення: 11.09.2022).
2. Як Україні відновити агросектор після війни. URL: <https://minfin.com.ua/ua/2022/06/21/87463227/> (дата звернення: 11.09.2022).
3. Планування відновлення довкілля. Аналітична записка. URL: http://epl.org.ua/wpcontent/uploads/2022/06/FIN_Planuvannyaavidnovlennya-dovkillya.pdf (дата звернення: 11.09.2022).
4. Третяк А.М., Третяк В.М. Теоретичні засади розвитку сучасної системи землекористування в Україні. *Агросвіт*. 2021. № 1–2. С. 3–11. URL: http://www.agrosvit.info/pdf/1-2_2021/2.pdf (дата звернення: 11.09.2022).
5. Дорош Й.М., Мартин А.Г., Новаковська І.О. Розвиток землевпорядної науки в Україні. *Вісник аграрної науки*. 2021. № 4 (817). С. 67–76. URL: https://agrovistnyk.com/pdf/ua_2021_04_09.pdf (дата звернення: 11.09.2022).

6. Ступень Р.М. Ринкова трансформація відносин власності у сільськогосподарському землекористуванні. *Збалансоване природокористування*. 2017. № 2. С. 102–108.
7. Месел-Веселяк В.Я., Федоров М.М. Наукове забезпечення розвитку аграрної реформи в Україні. *Економіка АПК*. 2021. № 1. С. 60–71. URL: <http://eapk.org.ua/contents/2021/01/60> (дата звернення: 11.09.2022).
8. Закон України “Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо створення умов для забезпечення продовольчої безпеки в умовах воєнного стану” № 2145-IX від 24.03.2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-20#Text> (дата звернення: 11.09.2022).
9. Закон України “Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо особливостей регулювання земельних відносин в умовах воєнного стану” № 2247-IX від 12.05.2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2247-20#Text> (дата звернення: 11.09.2022).
10. Проект Закону України “Про внесення змін до деяких законів України щодо першочергових заходів реформування сфери містобудівної діяльності” № 7282 від 13.04.2022 р. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/ji07281a?an=21> (дата звернення: 11.09.2022).
11. Принципи зеленої післявоєнної відбудови України. URL: <https://ecoaction.org.ua/zelena-vidbudova-ua.html> (дата звернення: 11.09.2022).

References:

1. Ahrarii vtratyly za chas viiny \$ 4,3 mlrd [Farmers lost \$4.3 billion during the war] KSE Agrocentr. Available at: <https://landlord.ua/news/ahrarii-vtratyly-za-chas-viiny-4-3-mlrd-kse-ahrotsentr/> (accessed 11 September 2022).
2. Iak Ukraini vidnovyty ahrosetor pislia viiny [How to restore Ukraine's agricultural sector after the war]. Available at: <https://minfin.com.ua/ua/2022/06/21/87463227/> (accessed 11 September 2022).
3. Planuvannya vidnovlennia dovkillia [Environmental restoration planning]. *Analitychna zapiska*. Available at: http://epl.org.ua/wpcontent/uploads/2022/06/FIN_Planuvannyavidnovlennya-dovkilliya.pdf (accessed 11 September 2022).
4. Tretiak, A. and Tretiak, V. (2021) Teoretychni zasady rozvytku suchasnoi systemy zemlekorystuvannia v Ukraini [Theoretical basis of a modern land use system development in Ukraine]. *Agrosvit*, vol. 1–2, pp. 3–11. Available at: http://www.agrosvit.info/pdf/1-2_2021/2.pdf (accessed 11 September 2022).
5. Dorosh, Y.M., Martin, A.G., Novakovska, I.O. (2021) Rozvytok zemlevporiadnoi nauky v Ukraini [Development of land management science in Ukraine]. *Visnyk agrarnoy nauky*, vol. 4 (817), pp. 67–76. Available at: https://agrovisnyk.com/pdf/ua_2021_04_09.pdf (accessed 11 September 2022).
6. Stupen, R.M. (2017). Rynkova transformatsiia vidnosyn vlasnosti u silskohospodarskomu zemlekorystuvanni [Market transformation of property relations in agricultural land use]. *Zbalansovane pryrodokorystuvannia*. vol. 2, pp. 102–108.
7. Mesel-Veseliak, V.Ya., Fedorov, M.M. (2021). Naukove zabezpechennia rozvytku ahraryi reformy v Ukraini [Scientific support for the development of agricultural reforms in Ukraine]. *Економіка АПК*. vol. 1, pp. 60–71. Available at: <http://eapk.org.ua/contents/2021/01/60> (accessed 11 September 2022).
8. Zakon Ukrainy “Pro vnesennia zmin do deiakykh zakonodavchykh aktiv Ukrainy shchodo stvorennia umov dlia zabezpechennia prodovolchoi bezpeky v umovakh voiennoho stanu” № 2145-IX vid 24.03.2022 r. [The Law of Ukraine “On Amendments to Certain Legislative Acts of Ukraine on Creating Conditions for Food Security in Martial Status” No. 2145-IX of 24.03.2022]. Verkhovna Rada of Ukraine. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-20#Text> (accessed 11 September 2022).
9. Zakon Ukrainy “Pro vnesennia zmin do deiakykh zakonodavchykh aktiv Ukrainy shchodo osoblyvosti rehuliuвання zemelnykh vidnosyn v umovakh voiennoho stanu” № 2247-IX vid 12.05.2022 r. [The Law of Ukraine “On Amendments to Certain Legislative Acts of Ukraine on the Peculiarities of Regulation of Land Relations in Martial Status” No. 2247-IX of 12.05.2022]. Verkhovna Rada of Ukraine. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2247-20#Text> (accessed 11 September 2022).
10. Proekt Zakonu Ukrainy “Pro vnesennia zmin do deiakykh zakoniv Ukrainy shchodo pershocherhovykh zakhodiv reformuvannia sfery mistobudivnoi diialnosti” № 7282 vid 13.04.2022 [Draft Law of Ukraine “On Amendments to Certain Laws of Ukraine on Priority Measures of Reforming Urban Planning Activity” No. 7282 of 13.04.2022]. Verkhovna Rada of Ukraine. Available at: <https://ips.ligazakon.net/document/ji07281a?an=21> (accessed 11 September 2022).
11. Pryntsyipy zelenoi pisliavoiennoi vidbudovy Ukrainy [Principles of green post-war reconstruction of Ukraine]. Available at: <https://ecoaction.org.ua/zelena-vidbudova-ua.html> (accessed 11 September 2022).